

Järva foogti Hinrich von Thüleni kiri Johann Selhorstile

Tiina Kala

Alljärgnevalt ära toodud Järva foogti läkitus Johann Selhorstile – kiri ja selle juurde kuuluv sedel – kannab kahesugust iseloomu. Ühelt poolt on kiri suunatud Selhorstile kui kohtufoogtile, millele viitab ka kirja pöördel olev aadress. Teisalt osutab kirjas palutu sellele, et pöördumise sisu on suuresti kantud foogti ja Selhorsti märksa lähematest suhetest, kui orduametnike ja raehärrade vahel tingimata võiks eeldada.

Kirja suuremas osas kasutatud retoorika ei viita siiski mingile erilisele lähedusele. Tekst on tolele ajale iseloomulikul viisil koormatud ülimat sõbralikkust ja aupaklikkust näitavate väljenditega, millest iseenesest ei saa kirja saatja ja saaja vaheliste suhete kohta midagi järeldada – rõhutatud, sageli ülistavad au- ja sõprusavaldused kuulusid toleleagse kantseliidi kohustuslike osade hulka.

Juurdlemisainet pakub küsimus, miks on osa Selhorstile mõeldud teatest paigutatud eraldi sedelile. Sedeli on kirjutanud sama kirjutaja ning selles korratakse kirja põhitekstis mainitut. Lisandub vaid palve teatada, millist informatsiooni Selhorstil ei ole võimalik Järva foogtile edastada. Kas esitas Thülen nimetatud palve selleks, et osata oletatavalt puudu jäävaid andmeid hankida kelleltki tei-

selt peale Selhorsti või tahtis ta oma välja-vaadetest menetletavas kohtuasjas lihtsalt täielikumad ülevaadet saada, ei selgu.

Thüleni kirja põhiosas esitatud palve saada oma kohtuasja puudutavaid teateid oli täiesti legaalne. Lübecki õiguse järgi võis igaüks nõuda raelt koopiati teda puudutavast kohtuotsusest.¹ Seega saab Thüleni kirja käsitleda kui hageja ametlikku pöördumist kohtufoogti poole, mis võis vabalt sattuda muude linna asjaajamist puudutavate dokumentide hulka ning mida võisid lugeda ka teised peale Selhorsti. Sellele viitab muu hulgas ametikirja retoorika. Lühikese omavahelise äriasja lisamine kirja lõppu seda pilti ei riku. Kirjale lisatud sedel sisaldas aga soovi saada võimalikke kuluaariteateid, mida Selhorst kohtufoogtina ehk ei olnud volitatud Thülenile edastama, ja Thülen palus temalt vastavat teenet mitte enam kui ametnikult, vaid n.-ö. sõbramehe poolest. Seda oletust võiks kinnitada ka sedelis kasutatud vabam sõnapruuk. Põhikirja ja sedeli lahus hoidmise pidi välistama Thüleni usaldusaluse kulleri kasutamine.

Kiri on kirjutatud paberile ja kinnitatud foogti pitsoriga. Nii põhikirja kui ka sedeli servadel on mehaanilisi kahjustusi, mis suu-remas osas ei ulatu tekstini.

Kirjutaja on kasutanud suhteliselt normeeritud ortograafiat ning süstemaatilisi tekstiliigendusevahendeid erineva pikkusega pauside, samuti paragrahvialguste märkimiseks.

Nagu keskaegsete ametlike dokumentide puhul tavaline, on kirjutaja teksti liigendanud, lähtudes eeskätt kirja sisulistest osadest, mitte lausete formaalsest ülesehitusest. Selle tulemusena võib uus paragrahv mõnikord alata eelmist lauset otseselt edasi arendava või suisa pooliku lausega.

Tekstis on eristatavad tervitus (*salutatio*), sissejuhatus teemasse (*exordium*) ja teema arendus (*narratio*),² mis on piisava selgusega eristatud ka graafiliselt.

¹ Vt. Lübecki õiguse 1586. aasta versioon: Friedrich Georg von Bunge. Die Quellen des Revaler Stadtrechts, erste Lieferung. Dorpat, 1842, lk. 192, *De Sententia et Re iudicata*.

² Keskaegsete ametlike tekstide koostisosade kohta vt. nt. Peter Koch. Urkunde, Brief und öffentliche

Nii ortograafia kui ka tekstiliigendusvahendid on alljärgnevalt edasi antud muutmata kujul. Väikese kaldkriipsu kujulised lühemat pausi tähistavad märgid (*virgula suspensiva*) on edasi antud komadena, pikemat pausi tähistavad paunakujulised märgid mõttekriipsuna. Märgid, mille väline pilt kattub mõne tänapäevase kirjavahemärgiga, kuigi nende tähendus võib kohati olla teine, on edasi antud muutmata kujul:

, lühike paus
/: või – pikem paus
. või : lühendi lõpp

Paragrahvimärkide kohale on paigutatud taandread. Paberi mehaaniliste vigastuste tõttu kaotsi läinud tähed on antud nurksulgudes, editeerijapoolsed lisandused püstkirjas:

verso: *Dem Ersamenn vnnd v[orsichtigen]
Ernn Johann Selborste [voeth] tho Reuell,
vnsem gon[ner] [vnd] guider freuin[d]*

recto: *Vnsernn frundlikenn grudt, vnd wes
wie lieues vnnd guides tho dhun vormogenn stetz
bevoern*

Ersame vnd vorsichtige Bsunder gonner vnd frundt, Dwile I. ers: vns, vnlangt bevoern vnser sakenn haluenn, dar I. ers: âmbt Clawes Szoygenn vmme beschuldiget vnd angesprenget – schriftlich ermant. Wettenn wie Iwer ers: nicht tho vorbergen

Nach deme dan wie keyne schriftliche Sentencie, dar nach, wie, vns tho richtenn, Irlangt, vnd dannoch van der sakenn, tho vnsern nicht weinigen schaden vnkostenn, geldtspildungenn, hinder vnd nachdiele, vnser eighenen ouerwiseden guides, nha Lubeck appelleret, vnd beschuldenn,

Szo Ist der wegen vnse fruntlike ansinnenn, vnd Biddenn, dar vmme I. ers: sambt Clawes Szoygenn In keynen schaden/: wo wie ock, vnsernthalen geschen solde, vngerne segenn, gefurt werh solle, de sakenn m[e]d der appellacion, âmbt allenn thobehorigen schriftten vnd Breuen der k[la]ge, vnd andtwurth belangende, van eynem Rade, rechtlich, erforderenn, vnd vns tho[sc]hicken wollen by Iegenwortigen bowiser, wes dem schriuer billich vnd borlich dar vor, eigent, willenn wie woll betalen, wollen ock de apostolos vnd tuige, ock âunst, wes tho der appellacion vnd sake nha Lubesschem rechte, vththoforderende, vnser dels, noch geborn moge, thobogerende, vnd vort to

stellende, allenthaluenn by dem Rade, rechtlich erweruenn, wo Iwer, ers: dat Im rechten gewontlich wol bowust, ock woll wider bofragen [kon]nenn, dar Mid wie Im rechte[nn] nicht vorsumet werdenn muchte, vnd vns, dat allenthaluen beneffen der sakenn, schriftlich, by dussem bowiser tho senden wollenn, Dat willen wie, vmme I^r, ers: moye vnd flyt, gudwillich weddervmme vorschulden,

Ock Leue ern Johann, so dar wyth soldt, angekamen were, off wurde, wollenn vns, thom besten mid 1/2 last vp tho kopende vorsorge, so Id gud koep, wollen wie woll 1 hole last beholden, Ock mid etlikem guiden hoppenn, vnd andern perselen vnserm vorigen schriuede nach, bodenck wollen willehn wie dancklich botalen, Datum Alpe Dunnertags na cantate Anno – 33

Vagedt tho Ieruenn

shcedula:

Imbsunderheit lieue ern Johann, wes Iwer ers: In dusser sake, vns thom bestenn, by dem Rade tho Reuell, Immerst doenlich, also de schriftte, appellacion, vnd apostolos ock [w]es dar mer tho horet, tho erforderende, vnd vn[s] tho tho schickende, Bidden wie allen fleyth vor thowendende, Wes Iwer ers, ouer hir Inne boâwerlich, vnd nicht dhun kanh, Bidden vns by dussem bowiser tho vormeldende, dar nach wie vns to richten, vnd vnuorsumet bliuen Wes wie midt der ouersendynge na Lubeck geneigt, solle I. ers: tho gelegener tid wol boscheit Irlangen,

Tõlge:

Auväärsele ja ettenägelikule isandale Johann Selhorstile, Tallinna kohtufoogtile, meie soosijale ja heale sõbrale.

Esmalt alati meie sõbralik tervitus ja kõike armulist ning head, mis meie võimuses. Auväärne, ettenägelik eriline soosija ja sõber. Kuna Teie auväärsus on veidi aega tagasi meid meie asjas, milles Teie auväärsus koos Clawes Szoygega on süüdistajaks ja sundijaks, kirjalikult manitsenud, teame, et Teie auväärsus ei tee asjadest meie ees saladust.

Kuna me ei ole saanud ühtegi kirjalikku otsust, mille järgi käituda, ja oleme lisaks kannatanud mitte väheseid kahjusid, kulusid, raharaiskamist, takistusi ja ebamugavusi meie isiklike ärasaadetud kaupade asjus Lübeckisse pöördudes ja kaebust esitades,

on selle tõttu meie sõbralik kavatsus ja palve (mille tõttu Teie auväärsus koos Clawes Szoygega mingeid kahjusid, nii nagu meie osas, olgu kahetsusega öeldud, on pidanud juhtuma, kandma ei peaks), et nõutaksite raelt vastavalt seadusele ja saadaksite meile käesoleva ettenäitajaga kohtupaberid koos apellatsiooniga, koos kõigi juurdekuuluvate dokumentidega ja kirjadega, mis puutuvad kaebusesse ja vastusesse. [Tasu], mis kirjutajale selle eest kohane ja vääriline on, tahame hea meelega maksta. Samuti tahame sisse nõuda kohtuniku esildised³ ja tunnistuse ning muu, mis apellatsiooni ja kohtuasja juurde Lübecki õiguse järgi kuulub.⁴ Mis meie poolt veel võiks olla soovitav esitada ja ette näidata, [selle tahame] rae käest õiguse järgi täielikult omandada. Neist asjust on Teie auväär-

sus kohtumõistmises kogenuna hästi teadlik ning saab uuesti nõutada seda, mille abil me kohtumõistmises õigusest ilma ei jää ja mille kõik ta koos kohtuasjaga meile kirjalikult käesoleva ettenäitaja vahendusel saadaks. Selle eest tahame me Teie auväärsuse vaeva ja hoole heameelega veel kord kinni maksta.

Samuti, armas isand Johann, kui sool kohale jõuab või on jõudnud, laske seda meie jaoks pool lasti üles osta. Kui see on kasulik kaup, tahame saada terve lasti. Samuti, mis puutub mõningatesse peadesse humalatesse ja muusse kraami vastavalt meie varasemale kirjale, kavatseme selle eest tänulikult tasuda. Kirjutatud Albus, neljapäeval pärast *Cantate*-pühapäeva, aastal 33.⁵

Järva foogt

Sedel:

Eriti, armas isand Johann, mida iganes Teie auväärsus selle asja kasuks Tallinna rae juures saab teha, nagu dokumentide, apellatsioonide ja kohtuniku esildiste ning muu selle juurde kuuluva väljanõudmine ja meile saatmine, selles palume rakendada igakülgselt usinust. Mis Teie auväärsusele on selles aga koormav ja mida Te ei saa teha, sellest palume käesoleva ettenäitaja kaudu teatada, et saaksime vastavalt sellele ennast ette valmistada ja mitte silmist lasta, mida me seoses Lübeckisse läkitatuga peaksime ette võtma. Selle kohta saab Teie auväärsus sündsäl ajal teate.

Rede. Eine diskurstraditionelle Filiation im "Medienwechsel". – Das Mittelalter, Bd. 3, 1998, lk. 13–44.

³ Lad. k. *apostolus* – kohtuniku poolt kõrgemale kohtuinstantsile esitamiseks koostatud kaebus.

⁴ Lübecki õiguse versioonides ei ole otseselt loetletud edasikaebuse esitamiseks vajalikke dokumente. Pigem viidatakse siin Lübecki õiguse linnade kohtupraktikas välja kujunenud asjaajamiskorrale.

⁵ 15. mai 1533.